problemi u radikalnoj feminističkoj politici

alison džagar

Radikalni feminizam razbio je iluzije muške kulture. On je pokazao degradiranost i kuluk koji su u osnovi vladajuće muške ideologije materinstva, romanse i jednakosti. Kroz analizu, metaforu i poeziju, kroz muziku, književnost i umetnost, radikalni feminizam razotkrio je bol u životima bezbrojnih žena čiji pogled na sebe same i na svet više nikad neće biti isti.

Bez promene u svesti koji bi sproveo radikalni feminizam, nijedna društvena revolucija neće istinski osloboditi žene. No pokazuje li nam sam radikalni feminizam put prema oslobođenju žena? Moje je mišljenje da su ideje i praksa radikalnog feminizma nužan deo revolucionarnog preobražaja društva, ali da su u sebi nedovoljne da do njega dovedu.

1. Praksa bez teorije

Radikalni feminizam ne liči na tradicionalnu političku teoriju. On ima drugačije političke vrednosti; on zahteva i traži odgovore na drugačija pitanja; usredsređuje se na druge oblasti; i razvio je veoma različite oblike izraza. prvi radikalno-feministički spisi više podsećaju na spise tradicionalne političke teorije: iako živi i polemični, njihovi autori izgleda da pokušavaju da stvore političku analizu ženske situacije koja bi bila formalno istovetna sa tradicionalnim analizama. Kao što je radikalni feminizam poput gljive iznikao, njegovi oblici izraza su postajali sve više imaginativni i »ne-linearni«. Radikalni feministi stvorili su novu muziku, novu poeziju, novu dramu, i novu naučnu fantastiku. Čak i prozni spisi radikalnog feminizma postali su strasniji, metaforičniji i u većoj meri epigramatski. Svaki raspoloživi izvor u jeziku iskorišćen je da uzdrma publiku u njenim uobičajenim načinima opažanja sveta i da otkrije *»kontra-stvarnost, uzajamno zajamčenu podršku ženskom iskustvu neporemećenu muškim tumačenjem.«*[1]

Radikalni feminizam je zaista otkrio drugačiju stvarnost. Pokazao nam je svet u kome muškarci kontrolišu ženska tela i prinuđuju žene na materinstvo ili seksualno ropstvo.. Radikalni feminizam je takođe pokazao koliko se mnogo toga dešava; pokazao je blokadni sistem institucija muškog vladanja koji zarobljava žene i ostavlja im malo puteva za bekstvo; istražio je i telesno sakaćenje žene zarobljene u tim institucijama. Ono što radikalni feminizam još nije učinio jeste to što nije pružio objašnjenje uzroka koji utemeljuju patrijarhalni sistem. Zašto čovek gradi te institucije i zašto ih održava?

Odgovor na ova pitanja zahtevao bi sveobuhvatnu teoriju ljudske prirode i ljudskog društva. Samo takva teorija može da objasni zašto muškarac teži da potčini ženu, zašto su muškarci ono što *Dejli* naziva nekrofilima, zašto su muškarci, kao što to *Dvorkin* kaže, ljubavnici ubistva i smrti. Ovo su ključna pitanja, ali radikalni feminizam nije razvio teoriju sposobnu da odgovori na njih. Za većinu radikalnih feministkinja dovoljno je pokazivanje kakvi su muškarci: pokazati da heroji siluju, da šefovi siluju, da muževi siluju, da očevi siluju. Otkriti ova tajna divljaštva uistinu je dostignuće, ali ono je samo prvi deo upotpunjavanja njegovog.

Rani radikalni feministi, poput *Fajerstona* ili Njujorških radikalnih feminista učinili su nekoliko pokušaja, mada nezadovoljavajućih, da odgovore na pitanje šta održava patrijarhat. Ali popularnost ovih ranih pisaca bila je sad pomračena poetičnijim i strasnijim autorima kao što su *Dejli, Rič* i *Grifin*. Ovi pisci pokazuju živo **kako** muškarci porobljavaju žene, ali ne pružaju teoretsko objašnjenje **zašto** muškarci to čine. Kao što smo videli, zaista, neki radikalni feministi su izričito odbacili potrebu za teorijom u tradicionalnom smislu. *Grifin*, na primer, piše:

»Odbacili smo teoriju da nas je silovao kapitalizam. Ako kažu da je patrijarhat bio samo oblik kapitalizma, mi kažemo da je kapitalizam bio oblik patrijarhata. Ali naše napuštanje tih starih puteva desilo se na daleko dubljem planu nego što je ovaj dijalog. Bilo je drugih levičarskih teorija koje smo napustili ali naša najveća osobenost je u tome što je teorija prestala da nas toliko impresionira koliko ranije.«.[2]

Nekoliko strana iza ovog, *Grifin* sugeriše da radikalni feministi nisu toliko napustili teoriju koliko su pokušali da je »rekoncipiraju«. Teorija u tradicionalnom smislu, apstraktna i neosećajna, neadekvatna je da izrazi patnje žena. Zato teoriju moraju voditi osećanja.

»Mi se jesmo udaljili od teorije; udaljili smo se sasvim prema najbolnijim ranama, i u tom smislu mi više nismo 'razmišljali' na način na koji misle ljudi na Zapadu, u kraljevstvu odvojenosti misli od osećanja, zamišlja se da postoji objektivnost. Otkrivali smo drugačiji smisao za jasnost, smisao postignut kroz osećanja, u kome je misao pratila pravac koji su određivali bol, i trauma, i saosećanje i obeščašćenje.«[3]

Anarha-feministkinja *Lin Farou* sumnja u političku teoriju na ponešto drugačijoj osnovi.

»Feministi su oduvek gajili veseo prezir prema pitanju 'zašto?', glavnoj teorijskoj potpori muškaraca. 'Seksualna politika' Kejt Milet je zbog toga bila žestoko napadnuta od strane prikazivača, s obzirom da je potrošila tolike strane NE formulišući teoriju o tome zašto seksizam postoji. Nedostatak našeg zanimanja za teoretsku spekulaciju protumačen je kao naročit nedostatak. Naravno. Slično tome, naše neverovanje u logiku i ono što se bezobzirno poturalo kao Znanje u toj situaciji. Mi ne možemo da 'raspravljamo racionalno' kako nam kažu i verovatno je istina da izbegavamo tu vrstu verbalnog igranja. Ali činjenica je da mi nemamo istinskog udela u toj igri. ZNANJE I ARGUMENT kad se tiču žene tako su upadljivo tuđi našim interesima da se žensko nepokoravanje intelektualnim veštinama retko skriva. Ustvari, izgleda da žene gledaju na mušku veru u te procese kao na oblik sujeverja, jer nema vidljive veze između tih veština i održavanja života, glavne ženske brige.«[4]

Farou misli da se politička teorija koristi kao nadomestak za političku akciju.

»Feminizam kao situacionizam znači da bi razrađena društvena analiza i prvi uzroci à la Marx bila preterana jer će promene biti ukorenjene u situacijama iz kojih problem potiče: umesto toga promene će biti idiosinkratične za ljude, vreme i mesto. . . Raspravljanje o 'muškom šivinizmu' besplodno je kao i raspravljanje o 'kapitalizmu' utoliko što, smo se mi bezbedno svedeno na objašnjenje, delotvorno distancirale od problema i neophodnosti da smesta stupimo u međusobno dejstvo sa njime ili da odgovorimo drugim ljudima. Takvo teoretsko prenaglašavanje daje iluziju odgovaranja na kritičnu situaciju, a da se nikad zaista ne dođe do hvatanja ukoštac sa vlastitim učestvovanjem u njoj.[5]

»Teoreticizam« je svakako dobro poznata pojava među tzv. revolucionarima — naročito među onim akademskim. On uključuje razradu apstrakcije i žargonizovan način rasprave koji odvaja teoretičare od onih o kojima je teorija izgrađena, i čini ove teoretičare najautoritativnijim izvorom znanja.[6] Očigledno, oslobođenje žena neće nikad proizaći iz same teorije i analize. Uvrede su neophodne da motivišu ljude na političku akciju. S druge strane, uvrede nisu obavezno najbolji vođa za akcije koje bi trebalo preduzeti. *Grifin* i *Farou* izgleda da predlažu da se feministkinje usredsrede na neposredne probleme.

»usredsređivanje na izvor problema ne mora da bude problem. . . energije feminizma biće usredsređene na probleme pre nego na ljude (ili borbu). . . Feminizam je pokušao da pronađe ad hoc rešenja upripodobljena potrebama trenutka, tj. usredsređena na porodicu ili zajednicu prijatelja.«[7]

Farou prenebregava mogućnost da bi žene mogle da iscrpu snagu u rvanju sa simptomima umesto sa njihovim uzrocima. Grifin predlaže stvaranje centara za zaštitu od silovanja. Ona stavlja na znanje da *»mi još nemamo kraj silovanja. Sve što imamo je podvig imenovanja silovanja kao zločina protiv nas.«*[8] Ovo zaista jeste podvig; centri za zaštitu od silovanja pomagali ženama i lečili ih. No takođe je neophodno otkriti kako konačno iskoreniti silovanje, da ono više ne bi moralo da bude ikako imenovano i da žene više ne zahtevaju pomoć i lečenje. Sama teorija neće osloboditi žene. No oslobođenje žena izgleda podjednako neverovatno kao ishod pukog aktivizma, neutemeljenog u sistematičnom razumevanju ženske situacije.

Aktivizam nikad nije sama aktivnost. Čak ako odgovaraju na najneposrednije probleme, njihov odgovor počiva na izvesnim pretpostavkama i zaključci se izričito priznaju. Ako se pretpostavke i zaključci ne promišljaju svesni i sistematično, što će reći, ako nisu deo teorije, onda je verovatno da su problematični.

Radikalna feministička akcija nije, naravno, u potpunosti impulsivna. Kao što smo videli, utemeljena je na sistematičnoj analizi ženske potčinjenosti. Ova analiza je teoretska utoliko što specifikuje nekoliko pojmova, kao što su silovanje i ropstvo, na taj način da dovedu mnoštvo naizgled nespojivih fenomena, kao što su brak, prostitucija, indijski *sati*, kinesko uvezivanje stopala, afričko polno sakaćenje, evropsko spaljivanje veštica i američku ginekologiju u jedinstven pojmovni okvir.[9] Tako radikalna feministička analiza ide ka otkrivanju osnovnog modela potčinjenosti i poniženosti. Stvarnost, međutim, ima više od jedne ravni; govoreći manje metaforično, ona se može pojmiti na više različitih načina. Radikalna feministička analiza teoretska je u tome što nudi rekonceptualizaciju ženske situacije koja je čini na neki način shvatljivijom — pomaže nam da sthvatimo, na primer, zašto tako mnogo žena uzima anti-depresante ili umirujuće droge. Ali radikalna feministička analiza još uvek ostavlja značajna pitanja bez odgovora. naročito su neobjašnjeni materijalni razlozi nadređenosti muškaraca ženama. Postojeća radikalna feministička analiza treba da bude zamenjena objašnjenjem koje obuhvata još dublje slojeve stvarnosti. Drugi način ukazivanja je da radikalna feministička analiza nudi ispravljen opis ženske stvarnosti, ispravljen opis koji nije teorijski neutralan nego takođe ni teorijski potpun ili adekvatan jer ne pruža uzročno objašnjenje stvarnosti koju opisuje. On je pre statički nego dinamički; on predstavlja pre mirnu nego pokretnu sliku.

Dokle god radikalne feministkinje ne pokušavaju da ustanove koji su razlozi patrijarhata, dokle god one ne pokušavaju da objasne zašto muškarci siluju, porobljavaju i ubijaju, verovatno je da će žene prenagliti do jednog od dva zaključka. Prvi je da su silovanje, porobljenost i ubistvo tako očigledan izvor uživanja za njih same ili nudi tako očigledne dobiti onima koji u njima istrajavaju da bi bilo ko ušao u takvu praksu čim se pojavi mogućnost. Iz ovog gledišta sledi da bi žene jednako kao i muškarci silovale, porobljavale i ubijale samo da im je doći u tu priliku. Ovaj zaključak nije onaj koji bi mnoge feministkinje verovatno prihvatile. Sledstveno tome, u nedostatku boljeg odgovora, mnogi radikalni feministi tvrde da naprosto nema ničeg biološki lošeg u muškarcima što bi ih teralo da postupaju na ovako okrutan i nečovečan način. Radikalni feministi se često približavaju tom pogledu ne zato što su ubeđeni u bilo koju specifičnu biološku teoriju o razlici među polovima;

pre će biti da su oni usmereni ka njemu zbog toga što, imajući u vidu prevagu biološko-redukcionističkih oblika objašnjenja, ne vide drugi način da objasne sve oblike muškog nasilja nad ženama.

Biološki determinizam, je pojmovno nekoherentan. I politički je nepoželjan jer drastično sužava raspoložive opcije za političku akciju. Kako feministkinje odbacuju fatalističko prihvatanje status quo-a, te kako one nisu u položaju da primenjuju bioinžinjering ili sistematsko oceubistvo, separatizam postaje njihova jedina preostala opcija. Kao što smo videli, to je opcija za koju se, u jednom ili drugom obliku radikalni feministi obično opredeljuju.

Tako radikalno-feminističko oslanjanje na osećanja ohrabruje separatističke političke strategije, kao što čini i radikalno-feminističko naglašavanje samoodgajanja ili samolečenja. Za mnoge žene povlačenje od muškaraca mnogo je privlačnije nego iscrpljujuća borba da se odoli muškoj dominaciji u njenim svakodnevnim manifestacijama.

Odbijanje savremenih radikalnih feminista da traže teorijska objašnjenja muške dominacije tako ih prirodno odvodi u političku praksu separatizma. U ostatku ovog poglavlja baviću se različitim aspektima separatizma kao strategije društvenog preobražaja.

2. ŽENSKA KONTROLA NAD VLASTITIM TELOM

Drugačiji izvor najmanje jedne vrste separatističke politike je radikalno-feministički naglasak na ženskoj kontroli vlastitog tela. Njihov slogan je podložan mnogim tumačenjima, ali radikalno-feministička analiza ženske opresije koju po njima sačinjava prinudno materinstvo i seksualno ropstvo ohrabruje radikalne feministkinje da protumače žensku kontrolu vlastitog tela u seksualnom i prokreativnom smislu. Žene, smatra se, kontrolišu vlastita tela onda kad određuju vlastiti izraz seksualnog izraza i kad su njihove odluke da li će ili neće rađati zasnovani ne njihovim željama i potrebama. Drugim rečima, smatra se da žene kontrolišu svoja tela kad su slobodne od prinudnog materinstva i seksualnog ropstva.

Imajući u vidu ovakvo shvatanje slogana, jedini način na koji žene mogu da preuzmu kontrolu nad svojim telima u patrijarhatu izgleda da je lezbijstvo, što će reći, separatizam u intimnom opštenju. Zbog drušvenih nejednakosti među muškarcima i ženama, radikalni feministi obrazlažu da je nemoguće da žene preuzmu kontrolu nad svojm telima sve dotle dok ostaju u intimnom odnošenju prema muškarcima. Radikalni feministi se u skladu s tim osvrću na heteroseksualne odnose kao na silovanje, prostituciju, »servisiranje muških potreba« ili »ulizivanje muškarcima«. Naravno da radikalni feministi priznaju da ni lezbijke nemaju kompletnu kontrolu nad svojim telima u patrijarhatu; na primer, radikalne feministkinje su sigurne da lezbijke, kao sve žene u patrijarhatu, još uvek ostaju ranjive u odnosu na silovanje. Ali radikalne feministkinje veruju da lezbijstvo, ili separatizam u intimnom opštenju, nije nužan uslov ženskog povraćanja kontrole nad vlastitim telima, ali u većini okolnosti prelazi dug put da bi dostigao taj cilj.

Polazeći od ove koncepcije ženske kontrole vlastitog tela, i polazeći od ove strategije da se takva kontrola uspostavi, izgleda skoro mogućeda žene preuzmu kontrolu nad svojim telima kroz pojedinačno delovanje. Naravno, kolektivno delovanje protiv silovanja još uvek se zahteva ali, kad je žena jednom postala lezbijka, više joj nije potrebna kontracepcija ni pobačaj. »Političke« kampanje radi osvajanja sigurne kontracepcije postaju za nju irelevantne; one mogu da izgledaju kao način na koji žene koje nisu lezbijke pokušavaju da izbegnu posledice uläska u seksualno opštenje sa muškarcima. Jedna ljutita lezbijka je napisala:

»Abortus je reformistička mera. Njegova analiza je dobra ako kaže da bi žene trebalo da osvoje kontrolu nad sopstvenim telima, ali ona očigledno previđa protivrečnost da žene neće imati kontrolu nad vlastitim telima ako nastave da ih dobrovoljno daju muškarcima. Pobačaj, onda, nije pretnja muškoj nadmoćnosti. On pretpostavlja da žene nastavljaju da (. . .) i rađaju i olakšava nekim ženama da se uližu muškarcima.[10]

Ova autorka ima pravo kad zapaža da sam pobačaj ne daje ženama punu kontrolu nad vlastitim telima i da je ukidanje prinudne heteroseksualnosti barem jednako važno. No druge apsekte ženske kontrole nad vlastitim telima predviđaju oni koji veruju da taj cilj može biti potpuno dostignut pojedinačnom odlukom da se postane lezbijkom.

Isključivo lezbijstvo bi zbilja oslobodilo žene od prinudnog materinstva i seksualnog ropstva. Nudeći alternativu ovim skoro univerzalnim uslovima, lezbijstvo predstavlja temeljnu promenu u patrijarhatu. Ono što retko izričito priznaju radikalne feministkinje jeste, međutim, to da lezbijstvo nije alternativa otvorena svim ženama. Na stranu postojeće heteroseksualne uslovljenosti i sklonosti, radikalno-feministička tvrđenja da su mnoge žene prinuđene, bilo fizički ili ekonomski, da postanu majke i/ili seksualni robovi implicira da su mnoge udate žene i mnoge prostitutke koje bi više volele da budu isključivo lezbijke u nemogućnosti da se opredele za tu opciju. Isključivo lezbijstvo je izbir koji je na raspolaganju prvenstveno mladim ženama bez dece i žanama koje raspolažu veštinama traženim na tržištu koje im dopuštaju da prežive u patrijarhatu bez neposredne zavisnosti od bračnog ili seksualnog opštenja sa muškarcima. Sledstveno tome, lezbijstvo kao alternativa mnogo je više na raspolaganju belim i ženama srednje klase, iako naravno postoje i brojne lezbijke u radničkoj klasi i obojene lezbijke. Suština je u tome što postoje ekonomski preduslovi da žene dostignu stupanj kontrole nad vlastitim telima koji nudi lezbijstvo. Izbor separatizma, čak i u intimnom opštenju, nije prosta posledica političkog principa, nepovezana sa klasom, rasom i diskriminacijom zanimanja.

Gledajući na lezbijstvo kao na način na koji žene mogu da preuzmu neposrednu kontrolu nad svojim telima, radikalni feminizam previđa drugi aspekt problema. Propušta da se suoči činjenicama da, kako bi žene imale punu kontrolu nad svojom seksualnošću i plodnošću, one moraju da budu kadre da izaberu da seksualno opšte sa muškarcima jednako kao i da ih odbiju, i da odaberu da rađaju decu jednako kao i da to odbiju. Radikalni feministi smatraju potonje izbore mnogo legitimnijim nego prvopomenute. Kao što ćemo videti, radikalni feministi opažaju neravnotežu moći između muškaraca i žena u patrijarhatu tako velikom da one ne mogu da zamisle okolnosti u kojima bi se za ženu moglo reći da je slobodno izabrala da seksualno opšti sa muškarcima. S druge strane, radikalni feministi gledaju mnogo blagonaklonije na materinstvo; posle svega, mnogi radikalni feministi veruju da je materinstvo izvor specifične ženine moći i nadahnuće za feminističke vrednosti. Uprkos njihovom poštovanju prema materinstvu, radikalni feministi ne naglašavaju da je postati majkom jednako opravdan izbor za žene kao i njihovo odbijanje toga. Naravno, radikalne feministkinje deluju u patrijarhalnom društvu čija ideologija i institucije sve guraju žene u materinstvo. U tom kontekstu od životne je važnosti za feministkinje da naglase ženino pravo da kaže »ne«. S druge strane, puno razumevanje značenja ovoga za žensku kontrolu nad vlastitom plodnošću mora da uključi i saznavanje onih društvenih snaga koje sprečavaju žene da vrše svoje pravo da postanu majke. Radikalno-feministička borba za pravo lezbijskih majki da se staraju o deci zaista počinje da otkriva te snage. Ali radikalne feministkinje retko pominju prinudnu sterilizaciju siromašnih žena, naročito obojenih; ne raspravljaju o činjenici da siromaštvo onemogućava mnoge žene da imaju onoliko dece koliko bi želele; ne ukazuju na to da nedostatak olakšica u podizanju dece onemogućava mnoge žene da imaju plaćeno zaposlenje i da podižu decu. Njihova spoznaja da patrijarhat prinuđuje mnoge žene na materinstvo i seksualno ropstvo nadahnuje radikalne feministe da zagovaraju žensko pravo da kontroliše vlasito telo odbijajući materinstvo i odbijajući heteroseksualnost. Međutim, usredsređujući se skoro isključivo na ove važne zahteve, radikalne feministkinje često propuštaju da pomenu druga obeležja savremenog društva koja na suprotan ali jednak način ograničavaju ženska prava na kontrolu vlastitog tela.

Radikalna feministička koncepcija ženske kontrole nad vlastitim telom preuska je u još jednom pogledu. Radi se o njenom tumačenju ženskih tela prvenstveno u seksualnom i prokreativnom smislu. Još jednom, radikalno-feministički naglasak na muškoj kontroli ženske seksualnosti plodnosti značajan je u kontekstu političke tradicije koja je potisnula ove aspekte ljudskog života u privatnu sferu i definisala ih kao ne-političke. No, skoro isključivo radikalno-feministička usredsređivanje na seksualnost i prokreaciju zanemaruje činjenicu da, u patrijarhatu, muškarci kontrolišu ženska tela na mnoge druge načine. Žene nisu izložene samo silovanju; izložene su i zagađivanju i industrijskim rizicima. Žene nisu zatvorene samo u kući; zatvorene su i u prodavnicama, fabrikama i na poljima punim znoja.

Radikalni feministi to ne poriču kad im se predoči, baš kao što ni tradicionalni marksisti ne poriču da su žene potčinjene seksualnom uznemiravanju i silovanju. Ali radikalno-feministička teorija i praksa težile su ignorisanju ne-seksualnih i ne-prokreativnih aspekata ženskih života. Istina je da su neki radikalni feministi počeli da se bave temama militarizma i nuklearne moći, ali oni tek počinju da razvijaju razgovetnu feminističku analizu ovih tema. Većina radikalnih feminista nastavlja da shvata žensku kontrolu vlastitog tela prvenstveno u smislu odbijanja prava na odbijanje materinstva i seksualnog ropstva. Sledstveno tome, one natavljaju da veruju da će im lezbijstvo omogućiti veliku meru kontrole nad vlastitim telima.

Do određene granice imaju pravo. U patrijarhalnom kontekstu, nema sumnje da je lezbijstvo politički izbor. Lezbijke imaju više kontrole nego većina žena nad svojom seksualnošću i plodnošću. Ali ne samo da je isključivo lezbijstvo nepristupačna opcija za mnoge žene; čak i za same lezbijke ono nudi tek ograničen stupanj kontrole nad telom. Ovo otuda što mnoge žene osećaju da im je lezbijstvo jedini izbor, s obzirom na prirodu patrijarhalnog društva, ali odsustvo alternativa teško da uopšte predstavlja »izbor. Lezbijka plaća i određenu cenu za svoj »izbor«; ona je više nego većina žena u mogućnosti da odbije materinstvo ali, osim ako je već majka, za nju postaje veoma teško da rađa decu, čak i uz mogućnost partnogeneze. Konačno, očigledno je da nijedna lezbijka ne može da se u potpunosti ogradi prema uticaju patrijarhalnog društva. Većina lezbijki moraju da rade za šefove-muškarce u ekonomskim situacijama koje određuju muškarci; lezbijke su, kao i druge žene, izložene ekonomskoj diskriminaciji i rizicima na poslu; čak su i malobrojne lezbijke koje se međusobno podržavaju u ženskoj kulturi izložene zagađenju, radijaciji, uličnom nasilju i pretnji rata. Nema pojedinačnih rešenja za ove probleme. Ali da bi lezbijke i druge žene imale punu kontrolu nad svojim telima, trebalo bi da budu oslobođene tih opasnosti, ne samo od prinudnog materinstva i seksualnog ropstva.

Radikalno-feministička koncepcija ženske kontrole nad vlastitim telom je i revolucionarna i reaktivna. Revolucionarna je utoliko što smatra da ženska tela ne mogu da se smatraju za teritoriju namenjenu kolonizaciji od strane muške kulture. U svom naglašavanju ženske kontrole nad svojom seksualnošću i plodnošću, međutim, radikalni feminizam se približava prihvatanju patrijarhalne definicije žena kao prvenstveno prokreativnih i seksualnih bića. Naravno, radikalno-feminističko gledište upravo poriče ovu definiciju. No kad ono analizira žensku kontrolu nad svojim telom kao kontrolu nad polnim i reproduktivnim organima, radikalni feminizam izgleda da zaboravlja da ženska tela imaju i druge delove. Izgleda da ono žene posmatra kao vagine i materice na nogama. Seksualna aktivnost i odgajanje dece uključuju ženska tela na veoma intiman način, ali ti načini nisu intimniji od onih na koje su ženska tela uključena u održavanje opasnih mašina, jedenje zatrovane hrane ili udisanje zagađenog vazduha.

Sama formulacija slogana »ženska kontrola nad vlastitim telima« izgleda da postavruje ili popredmećuje ženska tela na način koji radikalni feministi smatraju tipično patrijarhalnim. Ovaj slogan sugeriše da su ženska tela predmeti, odvojeni od samih žena, koje su muškarci kolonizovali tako daleko ali će se žene sad osloboditi. Tako on sugeriše dualističku koncepciju ljudske prirode, i pored toga što je dualizam patrijarhalni koncept koji radikalni feminizam tipično odbacuje. Protumačen na uobičajen način, slogan sugeriše i da su seksualna interakci-

ja i rađanje fizički procesi kroz koje žena pasivno prolazi pre nego aktivnosti koje ona aktivno obavlja. Umesto kontrole njihovih tela, adekvatniji cilj za radikalni feminizam bila bi ženska kontrola nad vlastitim životima.

Kontrola nad njihovim životima, dakako, ono je što radikalne feministkinje stvarno žele. One koje odbacuju pojedinačna rešenja znaju da se ta kontrola ne može odbaciti kroz samo lezbijstvo, i baš zbog one pokušavaju da izgrade alternativnu žensku kulturu. U sledećem odeljku raspravljaću o tome da li žene mogu da osvoje kontrolu nad svojim životima kroz taj temeljniji oblik separatizma.

3. SEPARATIZAM

Nema sumnje da žensko oslobođenje zahteva neke vrste separatizma. Feministi su oduvek znali da žene zahtevaju odvojene političke organizacije da bi formulisale sopstvene zahteve i obezbedile da ti zahtevi budu ozbiljno shvaćeni. Radikalne feministkinje daju dodatne i validne razloge zašto ženama treba vremena i mesta u kome bi se okupile po strani od muškaraca. Separatizam je neophodan ženama da bi razvile nove načine međusobnog odnošenja bez muškog mešanja; neophodno je ženama da nauče nove veštine, da čuju druge žene, da podele iskustva i da razviju sopstveni distinktivni pogled na svet. Separatizam je ženama neophodan da bi stvorila žensku kulturu kao izazov vrednostima patrijarhata i začetak alternativne budućnosti. No iako neki oblici separatizma mogu uvek biti na raspolaganju ženama u patrijarhatu, separatizam sam ne može da preobrazi društvu. Lin Farou piše: »feminizam počinje u kući i uopšte uzev ne ide mnogo dalje od zajednice«.[11] Po njenom' mišljenju feministkinje bi trebalo da izbegavaju grandiozne planove društvenog preobražaja i trebalo bi da se namesto toga koncentrišu na rešavanje neposrednih problema. Nada onih koji stvaraju ženski biznis i zajednice je da će se feministička preduzeća raširiti postrance da bi stvorila privrednu mrežu koja je sve adekvatnija ženskim potrebama i koja će potkopati patrijarhalnu privredu. Kero En Daglas izražava sumnju da će takva nenasilna strategija raditi: »Ali ne sadrži li prinuđavanje muškaraca da prihvate žensko pravo na slobodu izvesnu meru prinude? Neće li biti prinude u zaustavljanju silovanja i tučenja žena? Neće li biti prinude u našem uzimanju udela u sredstvima za proizvodnju i njenim plodovima?«[12] Daglasova postavlja teška pitanja. Može li se sila zaustaviti bez sile? Može li nenasilje zbilja da bude delotvorno? Ima istorijskih primera u kojima je bilo, kada je toliko mnogo ljudi odbilo da podrži vladajući sistem da je vladajuća grupa bila nesposobna da nametne svoju volju.[13] Nepojmljivo je da bi muška kultura kolapsirala ako se dovoljno ljudi povuče iz nje i pridruži alternativnoj ženskoj kulturi. Na nesreću, pretežu razlozi zbog kojih separatisički ženski pokret neće nikad toliko izrasti da bi činio ozbiljnu pretnju patrijarhatu.

Jedan problem, s kojim su se suočila mnoga radikalna feministička preduzeća, jeste što ekonomija kapitalizma gotovo onemogućava alternativnom biznisu da preživi. Na primer, kako su ženske izdavačke kuće tako malene, njihovi troškovi su mnogo veći od troškova etabliranih kuća. Sledstveno tome, njihove knjige su često skuplje — čak i ako one pokušavaju da dosegnu žensko čitalaštvo čiji su prosečni prihodi nešto više od polovine muških. Isti problem pogađa i žensku muzičku industriju, možda najuspešniju granu ženske kulture. Feministički muzički stil ima malo slušalaca i oni nisu bogati. Ali relativno je skuplje proizvoditi mali nego veliki tiraž ploča, a i feministički izvođači moraju od nečega da žive. Da bi feministička preduzeća preživela, žene koje rade u ženskoj kulturi često pate od onoga što *Poli Lorelčajld* naziva »obrnuta eksploatacija« ali što je ustvari malo drugačije od konvencionalne eksploatacije, izuzev što eksploatisane žene biraju da prihvate tu situaciju iz feminističkih političkih razloga.[13]

Mnoga feministička preduzeća nisu preživela, a ona koja su preživela bila su prinuđena da preispitaju sopstvenu poslovnu praksu. Noviji članak o ženskoj muzici najavio je napuštanje kolektivne strukture većine preostalih proizvođača ženske muzike.[14] Ovaj kolektivni proces je prespor i, po kapitalističkim standardima, neefikasan. *Kej Gardner*, poznata feministička muzičarka, tvrdi:

»Ne možete imati visoke političke ideale i baviti se biznisom. Postavimo to ovako: većina političkih ideala su anti-kapitalistički, bilo da su marksistički ili kako ih god nazvali. Vrlo je teško imati visoke antikapitalističke ideale i baviti se biznisom na kapitalistički način.[15]

Na stranu materijalna ograničenja, postoje i politička ograničenja snage searatističkog pokreta. Rani radikalno-feministički autori često su isticali da dominacija nad ženama čini najdublju podelu u društvu. Oni su to videli kao istorijski prvi oblik i opresije kao pokretača klasne (u marksističkom smislu) i rasne podele.[17] Sa gubitkom interesovanja za sistematične političke teorije, ova tvrdnja nije često bila izričita u poslednjih nekoliko godina. U najmanju ruku, mnogi radikalno-feministički autori, kao što su Grifin i Dejli, nastavili su da govore o ženama u uopštenim pojmovima koji navode na to da žene dele temeljna zajednička iskustva, bez obzira na klasne ili rasne razlike.

Drugi feministi napali su te pretpostavke kao klasističke i rasističke. Ovi naglašavaju da postoji jedna pretpostavka koja opovrgava posebnu opresiju žena iz radničke klase i obojenih žena. Kao odgovor na te kritike, radikalne feministkinje su nedavno uložile poseban napor da poraze posebne forme opresije kojima su izložene izvesne grupe žena. Tu su uključene ne samo žene iz radničke klase i obojene žene, nego i druge grupe kao što su Jevrejke i drukčije sposobne (ili onesposobljene) žene. Pre skoro jedne decenije, *Šarlot Banč* je pisala: *»Rasna, klasna i nacionalna opresija potiču od muškaraca, služe interesima muškaraca bele vladajuće klase, i njima nema mesta u ženski-određenoj revoluciji.«*[18]

Radikalni feministi sada pokušavaju ne samo da pronađu opresivne forme individualnog ponašanja; oni čine napor da iskorene klasizam, rasizam, anti-semitizam i ejbl-bodizam. U njihovim predavanjima i publikacijama, pokušavali su da stvore uverenje da se čuju glasovi svih grupa žena, i pokušavaju da učine feminističke događaje pristupačnim i za one koji su fizički ugroženi.

Ovi napori da se ohrabri većina žena na učestvovanje u ženskoj kulturi može samo da je obogati i ojača. U najmanju ruku, sam pojam ženske kulture podrazumeva da, uprkos različitih iskustava pod patrijarhatom, sve žene imaju fundamentalni interes da se udruže sa drugim ženama. Slično ovome, radikalno-feminističko karakterisanje savremenog društva kao patrijarhata otkriva opstajuću pretpostavku da je najznačajnija podela u našem društvu ona prema rodu, kao što marksistička karakterizacija savremenog društva kao kapitalizma otkriva stalnu pretpostavku da je njegova najvažnija podela klasna u uobičajenom smislu. Politika potpunog separatizma pretpostavlja da su ženski interesi u postojanoj suprotnosti sa interesima muškaraca.

Ima nešto istine u ovim tvrdnjama. Uprkos međusobnim razlikama, ženama su izgleda zajednički neki aspekti opresije koji prelaze granice klase ili rase. Na primer, »crna lezbijka je morala da preživi i psihičko sakaćenje heteroseksualne superiornosti.«[19] Žene svih klasa i etničkog porekla patile su, mada na različite načine, od prinudnog materinstva i seksualnog ropstva. Imajući u vidu ove zajedničke oblike opresije, sve žene imaju neke zajedničke interese. Ono što ignoriše politika potpunog separatizma jeste, međutim, to da mnoge grupe žena imaju i neke zajedničke interese sa nekim grupama muškaraca. Žene radničke klase imaju zajedničke interese sa muškarcima radničke klase; jevrejske žene imaju zajedničke interese sa jevrejskim muškarcima; žene drukčijih sposobnosti imaju zajedničke interese sa muškarcima drukčijih sposobnosti; a obojene žene imaju zajedničke interese sa obojenim muškarcima. U spisu jednog crnog lezbijskog kolektiva stoji:

»Iako smo feministkinje i lezbijke, osećamo solidarnost sa naprednim Crncima i ne zastupamo frakcionaštvo koje zahtevaju bele žene koje su separatisti. Naša situacija kao Crnih iziskuje da budemo solidarni oko činjenice rase, što belim ženama i belim muškarcima naravno nije potrebno, osim u smislu negativne solidarnosti kao rasnih opresora. Mi se i borimo sa Crnim muškarcima zbog seksizma.[20]

Ograničeni separatizam je zdrav i neophodan. Ali politika potpunog separatizma nužno je klasistička i rasistička, bez obzira koliko su klasizam i rasizam ukorenjeni u ženskoj kulturi. Ova politika je delom klasistička jer je pristup ženskoj kulturi teži siromašnim i obojenim ženama, kao što je i ženama koje su isključive lezbijke. Na najtemeljnijoj ravni, međutim, potpuni separatizam je klasistički i rasistički jer negira značaj klasnih i rasnih podela. On pretpostavlja da ovi mogu da budu prevaziđeni bez punog učestvovanja grupa koje ih trpe.

Po definiciji, ženski separatizam isključuje mušku polovinu stanovništva. Isključuje takođe i žene sa ma kakvom osećajnom privrženošću muškarcima ili zajedničkim političkim interesima sa njima. Kako to nisu samo ne-lezbijske žene nego i radničko-klasne lezbijke i obojene lezbijke, on isključuje većinu populacije. Iz tih razloga, ženski maksimalistički pokret suprotstavljen ograničenom separatizmu i koji smatra separatizam glavnom strategijom revolucionarnog preobražaja osuđen je da ostane manjinski. Sledstveno tome, on nikad ne može da bude delotvoran u doprinosu dalekosežnom društvenom preobražaju. Jedna obojena Amerikanka jasno ukazuje na ograničenja separatističke politike:

»Crni ljudi sami ne mogu da sprovedu revoluciju u ovoj zemlji. Azijci sami ne mogu da sprovedu revoluciju u ovoj zemlji. Belci sami ne mogu da sprovedu revoluciju u ovoj zemlji. Žene same ne mogu da sprovedu revoluciju u ovoj zemlji. Homoseksualci sami ne mogu da sprovedu revoluciju u ovoj zemlji. I bilo ko ko pokuša neće uspeti.«[21]

---

1 Mehrhof and Kearon, »Rape; an Act of Terror«, p.233.

2 Griffin, »Rape: the Power of Consciousness«, p.31.

3 Ibid.

4 Farrow, »Feminism as Anarchism«, p.11.

5 Ibid., p.7.

6 Annette Kuhn and Ann Marie Wolpe, »Feminism and Materialism«, in Kuhn and Ann Marie Wolpe, eds., »Feminism and Materialism: Women and Modes of Production (London, Henley, and Boston: Routledge and Kegan Paul, 1978), p.6.

7 Farrow, »Feminism as Anarchism«, pp.6,7, and 8.

8 Griffin, »Rape: The Power of Consciousness«, p.31.

9 Većina stavki na ovom spisku uzete su iz knjige Meri Dejli »Gin/ekologija«. Kao što smo već videli, radikalni feministi se ipak ne slažu potpuno oko tačne definicije centralnih pojmova pa tako ni ne prihvataju svi to što se sve ove stavke pojavljuju na jedinstvenom spisku.

10 Solomon, »Taking the Bullshit by the Horns«, p.44.

11 Farrow, »Feminism ad Anarchism«, p.10.

12 Carol Anne Douglas, »Review of *Reinventing Anarchy*«, *Off Our Backs* 11, no 4 (April 1981); 21.

13 Za neke od ovih primera vidi »Prenebregnuta istorija: studije slučaja evropske nenasilne odbrane«, pamflet na raspolaganju kod Društva za izmirenje, Youth Action, Box 271, Nyack, NY 10960.

14 Izraz Lorelčajldove navela je Majda Tilhen, »Ženska muzika: politika na prodaju?«, *Gay Community New Music Supplement*, june 1981. Zahvaljujem Terezi Bojkin što mi je skrenula pažnju na taj članak.

15 Ibid., p.2.

16 Ibid., p.2.

17. Carol P. Christ, »Why Women Need the Goddess: Phenomenological, Psychological and Political Reflection«, in »Charlene Spretnak, ed., *The Politics of Women's Spirituality: Essays on the Rise of Spiritual Power Within the Feminist Movement* (New York: Anchor Books, 1982):84.

18 Rani radikalni feministi koji su ovo ustvrdili, uključuju tu Šulamit Fajerston u *»Dijalektika pola«*, »Feministkinje: politička organizacija koja teži uništavanju polnih uloga«, u *Radical feminism*, p.370; i Šarlot Banč, *»Lesbians in Revolt«*, p.32.

19 Bunch, »Lesbians in Revolt«, p.33.

20 Clarke, »Lesbianism: An Act of Resistance«, p.130.

21 Combahee River Collective, »A Black Feminist Statement«, in Zillah R. Eisenstein, ed., *Capitalist Partriarchy and the Case for Socialist Feminism* (New York: Monthly Review Press, 1978), pp. 365—66.

22 Pat Parker, »Revolution: It's Not Neat or Pretty or Quick«, in This Bridge Called By Back, p. 241.

S engleskog: V. KRTINIĆ